

Kláster Milosrdných bratří řádu sv. Jana z Boha v Prostějově

Iva Orálková

Kláster Milosrdných bratří řádu sv. Jana z Boha v Prostějově – celkový pohled z ptačí perspektivy, fotoreprodukce malby A. Baumgartnera z období kolem roku 1900. Velkoformátová fotoreprodukce je uložena v klášterní lékárně.

Kláster Milosrdných bratří řádu sv. Jana z Boha v Prostějově je vrcholným dílem prostějovské barokní architektury, které završilo náročné období stavební činnosti a obnovy církevních staveb města, zničeného požárem v roce 1697.

Podnět k založení kláštera Milosrdných bratří v Prostějově souvisí s rozhodnutím Marie Anny, kněžny z Lichtenštejna, roz. z Öttingen, která se zavázala společně s manželem, Josefem Janem Adamem, knížetem z Lichtenštejna, finančně podpořit vznik klášterního konventu na Moravě. Předpokladem bylo uzdravení syna Jana Nepomuckého Karla Lichtenštejna, který, jak se v dobových pramenech uvádí,^{1,2,3} byl těžce nemocný a o jehož

¹ Viz: Listina císaře Karla VI., kterou potvrzuje založení kláštera Milosrdných bratří v Prostějově, Vídeň, 13. únor 1733, originál, pergamen, Moravský zemský archiv v Brně, fond E 47 Milosrdní bratři Prostějov, inv. č. 1.

² Viz: Opis zakládací listiny Marie Anny, kněžny z Lichtenštejna, roz. z Öttingen, vydané ve Valticích 16. září roku 1727, Moravský zemský archiv v Brně, fond E 47 Milosrdní bratři Prostějov, inv. č. 220, karton č. 62, sign. 9 W.

uzdravení pochybovali i samotní lékaři. V Moravském zemském archivu v Brně je uložen opis zakládací listiny Marie Anny z 16. září 1727,⁴ kterou zmiňuje rovněž Pamětní spis Aloise Jaška: „*Marie Anna, svaté říše římské kněžna z Lichtenštejna, rozená říšská hraběnka z Öttingen: Jelikož všemohoucí Bůh podle své nevyzpytatelné vůle ráčil nedávno navštívit našeho vroucně milovaného jediného synáčka knížete Jana Nepomuka těžkou nemocí, jež se utvářila tak, že lékaři si s ní nevěděli rady a všichni pochybovali o jeho uzdravení, ano částečně i jej považovali za zcela ztraceného, a poněvadž v tomto zármutku srdce našeho žádná lidská pomoc a žádné léky nic neprospívaly a nám nezbývalo jiné útočiště leč u Boha, tedy my k dosažení pomoci Boží pro našeho zmíněného jediného synáčka a k útěše našeho knížecího pana manžela i ke své (leč, že by se Božské Velebnosti jinak zalíbilo), zaslíbili jsme se v přítomnosti velmi ctihodného bratra Lazara Nöbela, nynějšího převora Milosrdných bratří ve Valticích, při čemž skýtá se nám vhodná příležitost vysloviti se o pečlivém jeho ošetřování a o jeho vzácné zkušenosti, a slavnostně jsme se rozhodli, že dáme 4 000 rýnských zlatých na zbudování nového kláštera řádu sv. Jana z Boha na Moravě. Jakmile jsme v důvěře ve všemohoucího Boha učinili tento slib, zřetelně jsme pozorovali, kterak několikrát zmíněný náš syn se pozdravoval od hodiny k hodině..... Tak chtěli jsme na důkaz své vděčnosti k Nejvyššímu jakož i z uznalosti k svatému řádu Milosrdných bratří a na splnění svého slibu tímto dlužným úpisem učiniti dar pro živé, jakož se i tímto děje, a to veškerému řádu Milosrdných bratří, zvláště však zdejšímu klášteru Milosrdných bratří u sv. Augustina, majíce svrchu uvedený úmysl, aby totiž byl vyplacen k založení nového kláštera na Moravě... A v uzdraveného syna svého máme pevnou důvěru a prosíme jej co nejsrdečněji, aby jednou, až dospěje let, také on sám vzal do ochrany řád Milosrdných bratří, zvláště klášter zdejší⁵ i nově založený klášter...“.⁶*

Podmínka uzdravení syna byla naplněna a Lichtenštejnové zvolili řád, kterému bude nový konvent na Moravě určen: Milosrdným bratřím řádu sv. Jana z Boha. Řádu, jehož

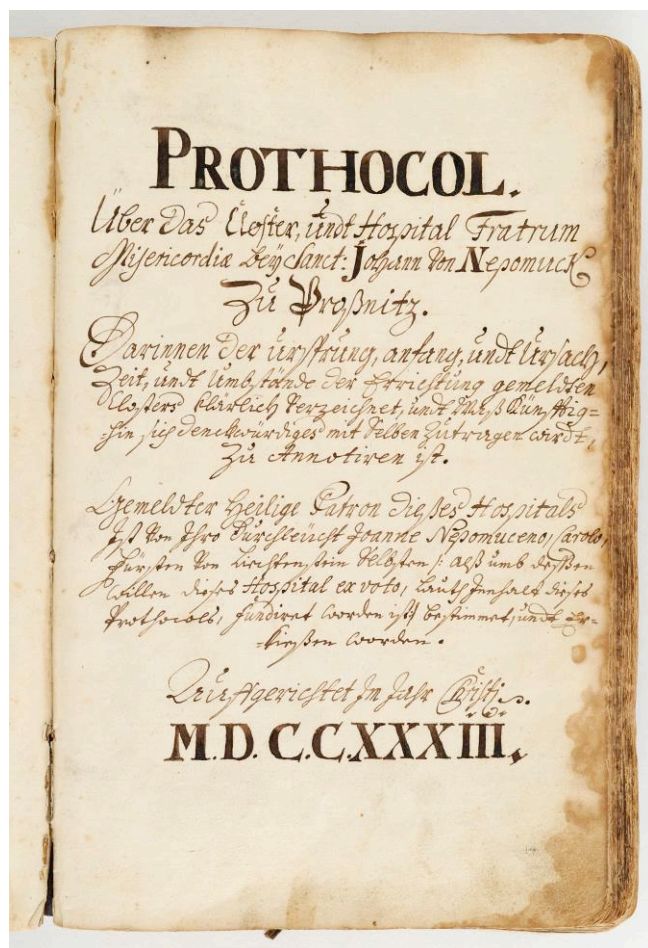
³ Viz: Prothocol über das Closter und Hospital Fratrum Misericordiae bey Sanct. Johann von Nepomuck zu Prossnitz, Státní okresní archiv Prostějov, fond Nemocnice Milosrdných bratří, nezpracované, 2 svazky, 1733 – 1918, 1918 – 1952.

⁴ Opis zakládací listiny je uložen v Moravském zemském archivu v Brně, Fond E 47 Milosrdní bratří Prostějov, karton 62, sign. 9 W, inv. č. 220, 1727.

⁵ Klášter Milosrdných bratří ve Valticích.

⁶ Citace in: Jašek, A.: Pamětní spis k 200letému jubileu konventu Milosrdných bratří v Prostějově 1739 – 1939, Prostějov, 1939.

posláním je péče o chudé nemocné všech konfesí v duchu řádového hesla: „Per corpus ad animam“ (Tělem k duši).^{7,8,9}

Pamětní kniha = Prothocol über das Closter und Hospital Fratrum Misericordiae bey Sanct. Johann von Nepomuck zu Prossnitz, Státní okresní archiv Prostějov, fond Nemocnice Milosrdných bratří, nezpracované, 2 svazky, 1733 – 1918, 1918 – 1952, titulní strana.

⁷ Filip, A.: Klášter Milosrdných bratří – vrcholné dílo prostějovské barokní architektury, in: Zpravodaj Muzea Prostějovska v Prostějově, 1/90, Prostějov, 1990.

⁸ Počátky řádu jsou spojeny s rokem 1537, kdy Jan Ciudad (později nazýván sv. Jan z Boha) vybudoval ve Španělsku útulek pro chudé nemocné. Prospěšnost řádu v péči o nemocné přispěla k jeho velkému rozšíření; s ohledem na hlavní poslání Milosrdných bratří byl řád v podstatě ušetřen josefínských restrikcí. Řád Milosrdných bratří se řadí mezi mendikantské řády. Řeholníci skládají vedle slibu poslušnosti, čistoty a chudoby, rovněž čtvrtý slib – slib hospitality. Řídí se řeholí sv. Augustina.

⁹ Milosrdní bratři v Prostějově získávali pro vlastní potřeby a pro potřeby nemocných zajištění zvenčí. Vzhledem k tomu, že šlo o řád mendikantský, tj. žebravý, byli do okolí kláštera vysíláni tzv. sběrači – bratři, kteří získávali dary žebroutou. Skutečnost, že byl klášter odkázán na dobrodince a jejich zázemí, se promítá na pozadí záznamů tzv. Pamětní knihy, která kromě jiného zmiňuje informace o počasí, které mělo vliv na úrodu, či o požárech, jejichž důsledky měly vliv na solventnost dárců. Pozn.: dlouhodobě klášter podporovali např. spolumahjitelé továrny Wikov v Prostějově – rodina Wichterlova, která měla v kostele vyhrazené čestné místo – byl jím balkon, situovaný nad bočním vstupem do kostela. In: Strouhal, T.: Řád Milosrdných bratří v Prostějově, diplomová práce, Brno, 2012.

S ohledem na žádosti prostějovských měšťanů a rovněž vzhledem ke skutečnosti, že Prostějov trpěl ve své době nedostatkem lékaře i lékárníka, a nebyl zde žádný klášter, padla volba právě na toto město.¹⁰ Již v roce 1730 byl vyslán valtický převor Lazar Nöbel se svými spolubratry konventu Milosrdných bratří ve Valticích, aby vyhledali pro nový klášter v Prostějově vhodné místo.^{11,12} Stal se jím obecní dvůr, situovaný poblíž Olomoucké brány. Dvůr byl dříve zemanským dvorem rodu Žalkovských; označován byl rovněž jako „Schellenbergerův“ (Karel Antonín Schellenberger, advokát, který působil ve službách Lichtenštejnů, byl v minulosti rovněž jedním z majitelů dvora).

Obecní dvůr byl řádem Milosrdných bratří odkoupen patrně již v roce 1730. Z části byl však nadále využíván obcí (až do roku 1739) jako jezdecké kasárny, pro účely zábavy či pořádání divadelních představení apod.

Založení kláštera potvrdil císař Karel VI. listinou, vydanou 13. února 1733. Fundace s přivěšenou pečetí vydavatele je písemným dokladem vzniku prvního kláštera Milosrdných bratří řádu sv. Jana z Boha v Markrabství moravském: *„My, Karel VI., z Boží milosti císař římský (et cetera), vyznáváme veřejně tímto listem a každému známo činíme, že nebožtík kníže Josef Jan Adam z Lichtenštejna a jeho zemřelá již manželka Marie Anna, kněžna z Lichtenštejna, rozená říšská hraběnka z Öttingen, zavázali se již před léty v roce 1727 ve Valticích, za přítomnosti převora Milosrdných bratří, že věnují na zbudování nového kláštera na lichtenštejnských statcích moravských 4 000 zlatých, když se jim uzdraví jejich jediný syn Jan Nepomuk Karel, který byl zachvácen smrtelnou nemocí a stanul mimo lidskou naději. Když pak byl milostí Boží zachován, věnoval kníže Lichtenštejn ještě další stejnou částku a k vybudování tohoto kláštera vybral na svých moravských statcích místo v Prostějově, a to proto, že předně sami obyvatelé jmenovaného města jej o to prosili, že trpí nedostatkem lékaře i lékárníka a za druhé, že v celém markrabství moravském není takový klášter založen a ve zmíněném městě Prostějově není ani nějaký jiný klášter. Zřízením tohoto kláštera nevznikne tedy ani městu, ani zemi nějaké zatížení, ale naopak veřejnost bude mít velký užitek z práce řádových bratří i v případných dobách nákazy, kdy ji Bůh proti veškeré naději seslal. Když jsme dostali tuto žádost, milostivě jsme zvážili návrh a uznali jsme, že přispěním řádových bratří by v případných žalostných a nakažených dobách přineslo mnoho užitku a*

¹⁰ In: Listina Karla VI., kterou císař potvrzuje založení kláštera Milosrdných bratří v Prostějově, Vídeň, 13. únor 1733, originál, pergamen, Moravský zemský archiv v Brně, fond E 47 Milosrdní bratří Prostějov, inv. č. 1.

¹¹ Smutný, B. – Spurný, F.: Prostějov v letech 1697 – 1740, in: Prostějov. Dějiny města 1, Prostějov, 2000.

¹² Ve Valticích byl řád Milosrdných bratří sv. Jana z Boha usazen od roku 1605.

chvályhodných výhod jejich ošetřování nemocných nejen obyvatelstvu v městě Prostějově, jakožto místě, kde není toho času po ruce ani lékař ani lékárník a že by v důsledku toho zbudování takového kláštera směřovalo nejen ke zvěšení slávy Boží, nýbrž i k podpoře lásky k bližnímu. Za tohoto stavu věci dáváme k této podané žádosti své císařské a královské milosti souhlas, aby mohli zmíněný převor a konvent Milosrdných bratří z Valtic zbudovat a zřídit v městě Prostějově klášter. Na důkaz toho je tato listina zpečetěná přivěšenou naší císařskou a královskou větší pečetí, jež je dána v našem městě Vídni dne 13. února roku sedmnáctistého třicátého třetího...¹³

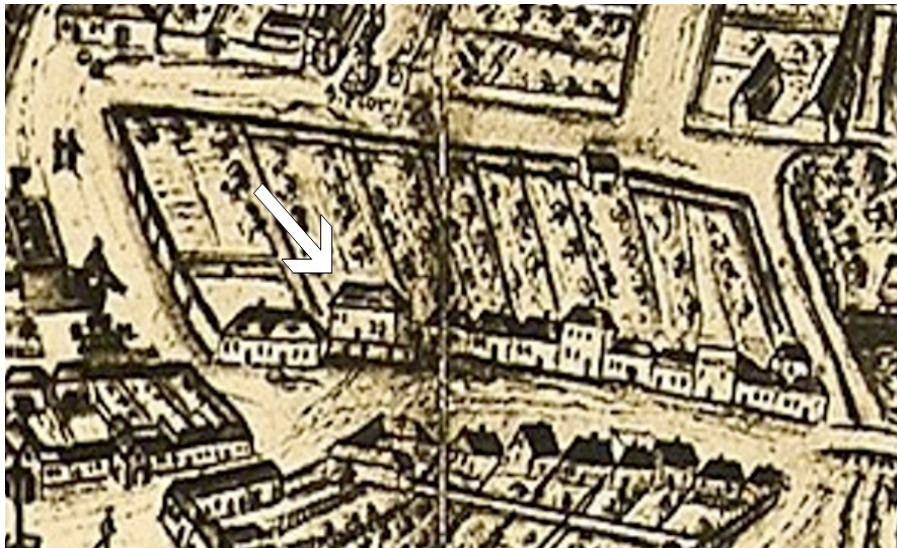

Císař Karel VI. potvrzuje založení kláštera Milosrdných bratří v Prostějově; pergamen, přivěšená pečeť vydavatele, Vídeň, 13. únor 1733. Originál listiny je uložen v Moravském zemském archivu v Brně, fond E 47 Milosrdní bratří Prostějov, inv. č. 1, publikováno in: <http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E47/1/charter?q=1733>.

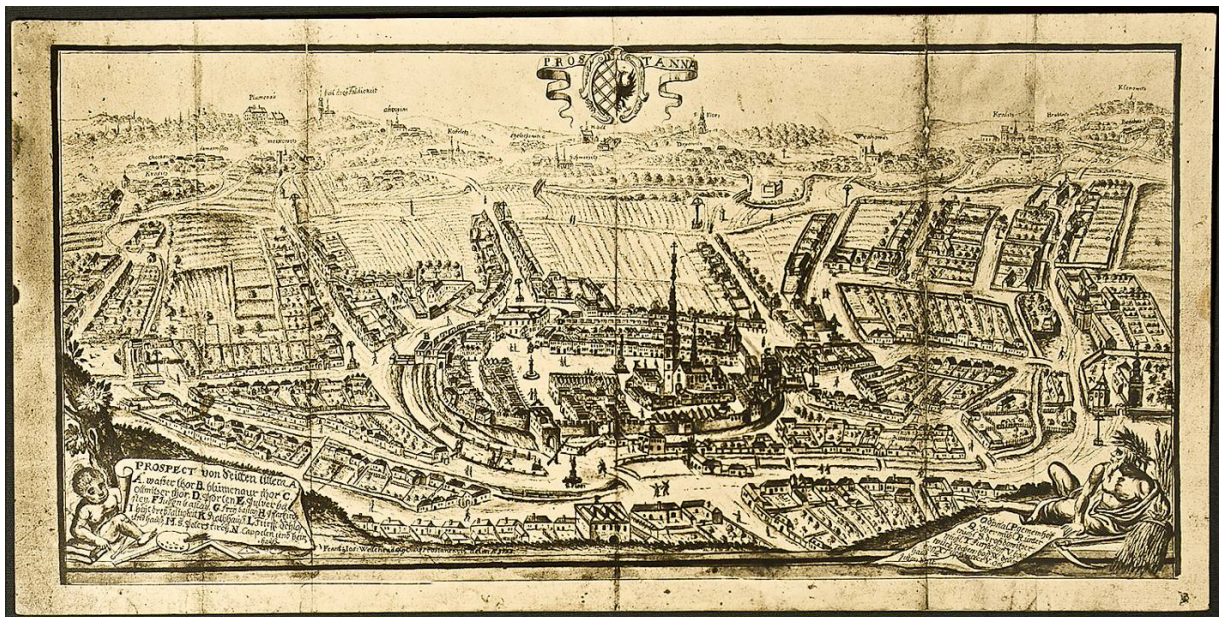
18. července 1733 přišli do Prostějova první bratři v čele s P. Václavem Rozvodou. Dvůr, který Milosrdní bratři za účelem zbudování kláštera od obce odkoupili, byl „vpredu

¹³ Citace in: Kavička, K.: Prostějov, Klášterní kostel sv. Jana Nepomuckého, Velehrad 2010.

pěkně vystavený na patro jako nějaký klášter, vhodné pokoje a celá velká budova i zahrada ji obklopující dokola ohrazena zdi“.¹⁴

Obecní dvůr, zvaný též „Žalkovský“ či „Schellenbergerův“ (podle dřívějších majitelů), zaznamenaný na kresbě F. J. Velehradského z roku 1728; na výřezu jde o dům druhý zleva se zahradou; fotoreprodukce Velehradského kresby je uložena v Archivu města Brna, fond V 3, knihovna Mitrovského, 31, publikováno in: Kol. autorů: Prostějov v malbě, kresbě, grafice, Prostějov 2004.

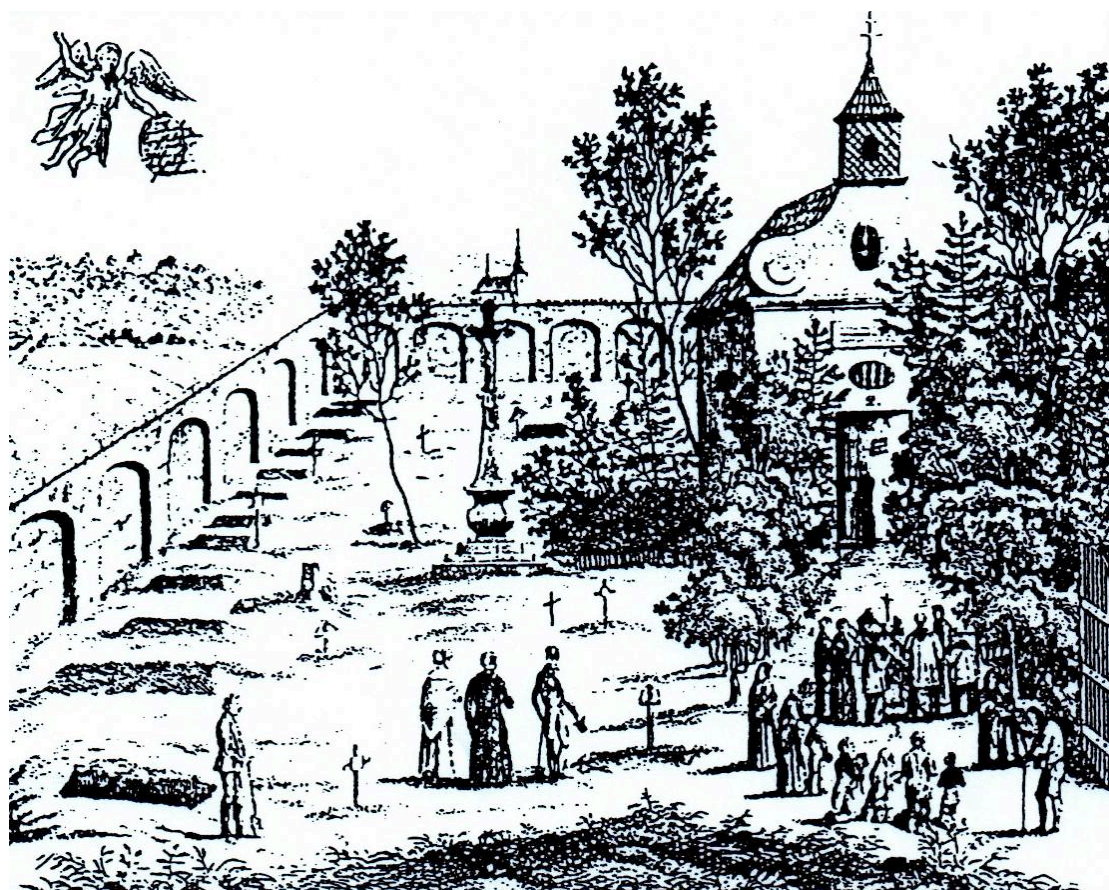

Obecní dvůr, zvaný též „Žalkovský“ či „Schellenbergerův“ (podle předchozích majitelů) je rozpoznatelný na vedutě F. J. Velehradského z roku 1728. Fotoreprodukce Velehradského kresby je uložena v Archivu města Brna, fond V 3, knihovna Mitrovského, 31, publikováno in: Kol. autorů: Prostějov v malbě, kresbě, grafice, Prostějov 2004.

Řádoví bratři se po odkoupení dvora usadili v Prostějově na Újezdě a odtud adaptovali jednotlivé místnosti dvora. První převor prostějovské rezidence valtického kláštera¹⁵ - Václav

¹⁴ Filip, A.: Klášter Milosrdných bratří – vrcholné dílo prostějovské barokní architektury, in: Zpravodaj Muzea Prostějovska v Prostějově, 1/90, Prostějov, 1990.

Rozvoda - se zasadil o řadu stavebních změn, které byly realizovány po usazení řádových bratří v Prostějově v poměrně rychlém sledu. Přízemí jižního traktu bylo upraveno pro potřeby lékárny, která byla v roce 1734 vybavena nábytkem. Ve východním traktu dvora byla zřízena nemocnice, která byla původně vybavena 12-ti lůžky a později 18-ti lůžky. Václav Rozvoda se rovněž zasadil o založení klášterního hřbitova a vybudování veřejné kaple. Místo pro klášterní hřbitov bylo vybráno 5. září 1733 a 7. června 1735 byl hřbitov vysvěcen.¹⁶

Pohled na klášterní hřbitov Milosrdných bratří v Prostějově, publikováno in: Fröml, F.: Postavení lékárnicka v řádu Milosrdných bratří, Časopis českých lékárníků, 1995, č. 11, výřez.

Stavba klášterní kaple byla zahájena v roce 1734, slavnostní vysvěcení proběhlo 8. ledna 1736. Kaple byla centrální, patrně volně stojící stavbou. Byla opatřena kupolí se středovou malou vížkou, opatřenou dvěma zvony. V interiéru byla kaple vybavena třemi oltáři, které byly zasvěceny: sv. Janu Nepomuckému, sv. Janu z Boha a sv. Rodině. Kaple

¹⁵ Prostějovský klášter byl původně rezidencí konventu valtického, k osamostatnění prostějovského kláštera došlo v roce 1757, in: Chytil, M. (ed.) a kol. autorů: Slavné stavby Prostějova, Praha, 2009.

¹⁶ Klášterní hřbitov byl zrušen po založení nového městského hřbitova v roce 1900.

byla veřejná – nesloužila tedy pouze členům řádu a nemocným – později byla z větší části zbořena a na jejím místě byl vybudován kostel sv. Jana Nepomuckého.¹⁷

Nemocnice přijala své první pacienty v roce 1735. Velká nemocniční síň, která byla vybudována z původní konírny, byla obdélného půdorysu, měřila 26×7, 5 m. Na místo původního vjezdu pro koně, který byl zazděn, byla postavena velká kachlová kamna. Dřevo na topení získávali Milosrdní z lichtenštejnských lesů. V nemocniční síni stálo v prvních letech její existence 18 postelí se zelenými nebesy, která byla zavěšena na vyřezávaných sloupcích. Každému pacientovi byla přidělena jedna velká cínová miska na polévku, střední miska na další chod a malé a velké cínové poháry, které byly určeny na nápoje a na léky. K udržování čistoty nemocných bylo určeno jediné měděné umyvadlo a měděný kotel, který sloužil na umývání nohou. Uprostřed pokoje byla zavěšena velká lampa a na stěně visely železné hodiny, které odbíjely vždy po patnácti minutách.¹⁸ Pohledem do nemocniční síně kláštera (viz obrazová příloha) zjišťujeme, že součástí jejího vybavení byl i oltář, který byl situován v čele místnosti a dlouhý stůl, který stál uprostřed síně.

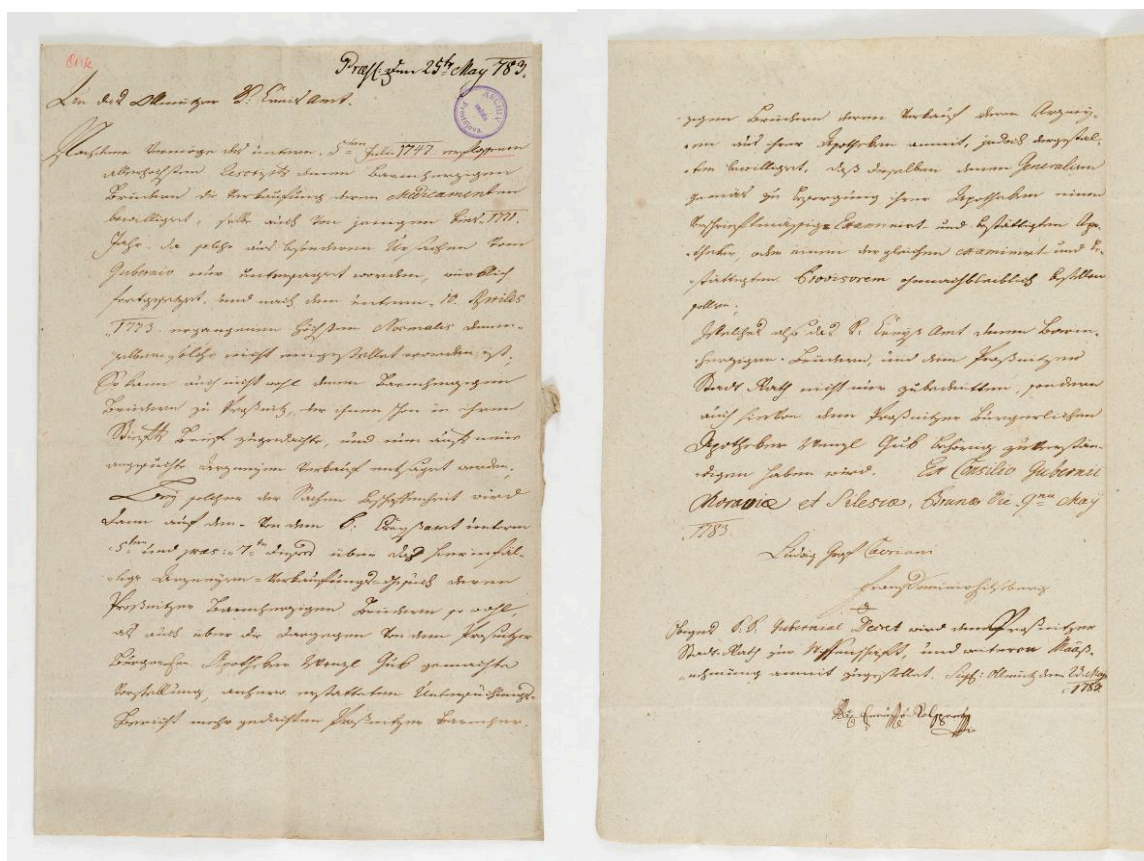
Pohled do nemocniční síně kláštera Milosrdných bratří v Prostějově, publikováno in: Zpravodaj Muzea Prostějovska v Prostějově, 1/90, Prostějov, 1990. Uložení originálu nám není známo.

¹⁷ Filip, A.: Klášter Milosrdných bratří – vrcholné dílo prostějovské barokní architektury, in: Zpravodaj Muzea Prostějovska v Prostějově, 1/90, Prostějov, 1990.

¹⁸ Fröml, F.: Špatně oblečen, bez peněz ... In: Časopis českých lékárníků, č. 11, 1993.

Součástí nemocnice byla lékárna. Tou se v prvopočátcích klášterní nemocnice mínila vlastní skříň s léky (armarium), do které je ukládal první řádový lékárník Rudolf Erban. V rámci budování konventu však bylo myšleno i na prostory vlastní lékárny. Byly jimi tři místnosti a pokoj pro lékárníka. V roce 1736 je doložen lékárník Corbinianus Frey, zvaný apothecarius, který se stal později představeným kláštera – prostějovským převorem byl zvolen 7. června 1745. Klášterní lékárna získala 5. července 1747 povolení k veřejnému prodeji léků.

O tom, že se klášterní lékárna v pozdějších dobách stala konkurentem občanským lékárníkům, vypovídá např. písemnost z roku 1783, která zmiňuje dlouhodobý spor s občanským lékárníkem Václavem Guckem. Spor vyvrcholil rozhodnutím, podle něhož byla klášterní lékárna v roce 1771 na 12 let veřejnosti uzavřena. Prodej léků veřejnosti byl Milosrdným bratřím znovu povolen na zasedání Moravskoslezského gubernia v Brně dne 9. května 1783.¹⁹

Povolení Moravskoslezského gubernia k veřejnému provozování klášterní lékárny, Státní okresní archiv Prostějov, fond Archiv města Prostějov, inv. č. 716, sign. 223/7, karton č. 25, 9. květen 1783.

¹⁹ Povolení Moravskoslezského gubernia k veřejnému provozování klášterní lékárny, Státní okresní archiv Prostějov, fond Archiv města Prostějov, inv. č. 716, sign. 223/7, karton č. 25, 9. května 1783.

Vraťme se však zpět, k dobám zásadních stavebních změn, které souvisely s ukončením užívacích práv obce. Hlavním budovatelem areálu kláštera byl P. Narcis Schön, který stál v čele prostějovského konventu v letech: 1739–1743, 1751–1757 a 1766–1772. V roce 1739 skončila platnost užívacího práva obce a Milosrdní bratři tak mohli přistoupit k úpravám celé rezidence. Vedle již dříve zřízené nemocnice, lékárny a veřejné kaple byla na počátku 40. let 18. století realizovaná úprava kláštera, v němž byly vybudovány místnosti pro řeholníky – v patře bylo zřízeno 15 pokojů. Od počátku patřila ke klášteru zahrada, která byla od hřbitova oddělena zdí.²⁰ Patrně v roce 1746 koupili Milosrdní s ohledem na nevyhovující úzkou parcelu původního dvora rovněž sousední dům se zahradou. Marie Terezie povoluje listinou, vydanou 28. prosince 1745, na žádost převora Narcise Schöna a konventu Milosrdných bratří v Prostějově, odkoupit na nutné rozšíření nemocnice sousední dům s přílehlou zahradou od prostějovského měšťana Jana Jiřího Böhma. Své povolení císařovna podmiňuje tím, že bude dům do roka odprodán.²¹

²⁰ Filip, A.: Klášter Milosrdných bratří – vrcholné dílo prostějovské barokní architektury, in: Zpravodaj Muzea Prostějovska v Prostějově, 1/90, Prostějov, 1990.

²¹ Listina císařovny Marie Terezie, kterou Milosrdným bratřím v Prostějově povoluje odkoupení sousedního domu s přílehlou zahradou od měšťana Jana Jiřího Böhma, originál, pergamen, přivěšená pečeť vydavatelky, Vídeň, 28. prosinec 1745, Moravský zemský archiv Brno, Milosrdní bratři Prostějov, E 47, inv. č. 2.

Císařovna Marie Terezie povoluje na žádost převora kláštera Milosrdných bratří v Prostějově, Narcise Schöna, zakoupení sousedního domu s přilehlou zahradou pro účely rozšíření nemocnice; pergamen, přivěšená pečeť vydavatelky, Vídeň, 28. prosince 1745. Originál listiny je uložen v Moravském zemském archivu v Brně, fond E 47 Milosrdní bratři Prostějov, inv. č. 2, publikováno in: <http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E47/2/charter?q=1745>.

Intenzivní stavební etapa, která byla připravovaná od února roku 1750 a byla dokončena v červenci roku 1755, respektovala významné původní prostory (jižní křídlo s lékárnou a východní křídlo s nemocniční síní). V této stavební etapě byl postaven kostel, klášter byl opět přestavěn a rozšířen o křížovou chodbu. Jižní křídlo kláštera bylo směrem na západ prodlouženo a připojeno ke kostelu a spolu s nově vystaveným severním křídlem vytvořilo spolu s východním křídlem kláštera uzavřenou dispozici. Konvent získal jednotnou fasádu.²² Základní kámen ke stavbě kostela, jejíž realizaci umožnil další dar Lichtenštejnů, tentokrát ve výši 10 000 zlatých, byl položen v roce 1751.²³ 5. října 1755 byl kostel

²² Filip, A.: Klášter Milosrdných bratří – vrcholné dílo prostějovské barokní architektury. In: Zpravodaj Muzea Prostějovska v Prostějově, 1/90, Prostějov, 1990.
²³ Kol. autorů: Prostějov. Dějiny města (1), Prostějov, 2000.

slavnostně vysvěcen, o čemž svědčí nápis, umístěný nad hlavním vstupem: „HANC ECCLESIAM CONSECRAVIT / RENDISSIMUS ET ILLUSTRISSIMUS DONUS DONUS / IOANNES CAROLUS LEOPOLDUS S. R. I. COMES / (DE) SCHERFFENBERG EPISCOPUS TENAGREN / CATHEDRAL. ECLESIAE OLOM. CAN. CAP. NECNON (CUSTOS) / SUFFRAGANEUS ET ARCHI. DIAC. OPPAVIEN. / (DIE) V. OCTOBRIS ANNO MDCCLV. (Tento kostel posvětil nejdůstojnější a nejvzácnější pán, pan Jan Karel Leopold, svatého říše Římské hrabě z Scherffenbergu, biskup tenagrenský, kanovník kapituly katedrálního kostela olomouckého a současně správce a arcijáhen opavský, dne 5. října 1755)“. Kostel byl na přání Lichtenštejnů zasvěcen sv. Janu Nepomuckému, o čemž svědčí latinský nápis s chronogramem, umístěný nad hudební kruchtou: „Jemnému květu Nepomuckému zasvětil prostějovský klášter, s důvěrou vyprošuje svými prosbami, aby byl jeho ochráncem.“²⁴ Po vysvěcení kostela pokračovaly práce na výzdobě a vybavení jeho interiéru. Například varhany, oratoř a boční oltář sv. Jana z Boha vznikly v roce 1756, o deset let později byla dokončena výzdoba hlavního oltáře a kazatelny.²⁵ Na výzdobě kostela se podílela celá řada autorů, z nichž je třeba zmínit především malíře Františka Antonína Šebestu (Sebastiniho), či sochaře Josefa Schuberta a Františka Ondřeje Hirnleho.²⁶

I přesto, že byli Milosrdní v Prostějově mnohdy pokládáni za konkurenty a čelili stížnostem občanských lékárníků, chirurgů či kněze farního kostela,²⁷ zůstávali věrni svému poslání, které dokresluje ve svém článku F. Fröml citací historických záznamů: „*Všichni bratři, bez výjimky, bez rozdílu, jsou vzděláváni za ošetřovatele nemocných a ku vykonávání této služby. Podle svého předběžného vzdělání, povolání, schopnosti a píle se určují k hodnosti kněžské, k lékárně, k oboru lékařskému, působí v různých pracích kancelářských,*

²⁴ Kavička, K.: Klášterní kostel sv. Jana Nepomuckého, Velehrad, 2010.

²⁵ dtto

²⁶ Válka s Prusy zpomalila výzdobu kostela. „6. května 1758 se usadilo v konventě, na dvoře a na zahradě veliké množství raněných i zdravých vojáků pruských. Stravy klášterní požívalo 878 mužů pěchoty, 26 důstojníků a 30 žen, čímž konvent velmi trpěl. Dne 24. května navštívil klášter král Fridrich II., pečlivě si prohlížel klášter i chrám a neskrblil chválou“. Po ústupu pruských vojsk výzdoba chrámu intenzivně pokračovala. In: Bogar, B.: Milosrdní bratří, Praha, 1934.

²⁷ Po dlouhých sporech mezi představeným kláštera Václavem Rozvodou a prostějovským farářem a děkanem Janem Birhelem nařídil olomoucký biskup Rozvodovi sloužit mše v klášterní kapli a v pozdějším klášterním kostele až po skončení bohoslužby ve farním kostele. „Nesmí zde pořádati oféry a sbírky, zemřelé mimo klášter nebudou pohřbívati na svém hřbitově, ani jim nebudou zvoniti. Žádným způsobem nebudou zasahovati do duchovní správy městského faráře a nebudou míti více než dvanáct řeholních bratří, kněze pak jen dva, jak je obvyklé, poněvadž jeden může snadno onemocněti.“ In: Fröml, F.: Starosti a nesnáze Milosrdných bratří, Časopis Českých lékárníků, 1994, č. 4.

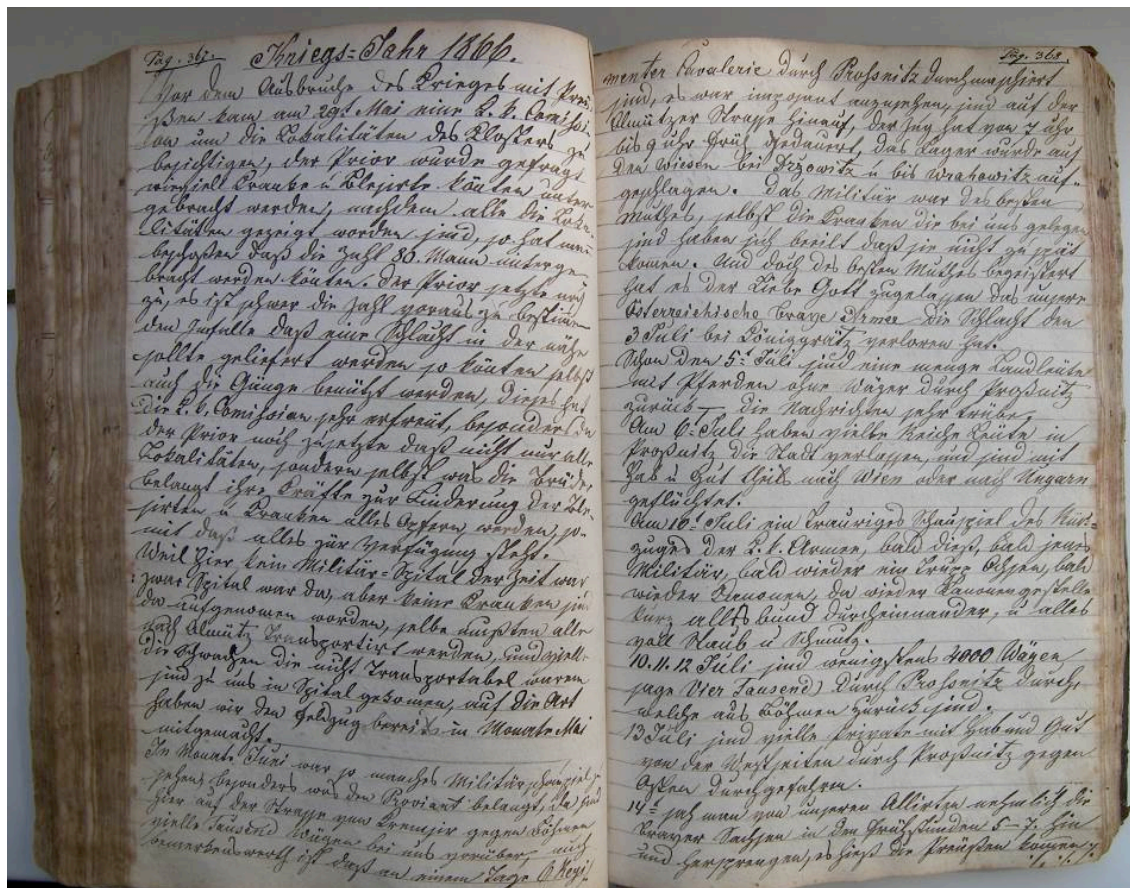
sbírají almužny, vedou hospodářství, pečují o sklep a kuchyni; vždy však zůstane od převora, jakožto od představeného, nebo od kněze až k nejmladšímu v kterémkoliv postavení, každý zároveň je ošetřovatelem nemocných a proto jest mu dnem i nocí býti pohotově ke službě nemocným se vsí ochotou a láskou. Neboť stlaní postelí, čištění, zdvihání a překládání všech nemocných, to vše je společná práce všech bratří. Jest tudíž v nemocnici tolik ošetřovatelů kolik bratří v domě.“²⁸

Až do konce 19. století tvořil klášterní nemocnici přízemní trakt za lékárnou a v dobách válečných konfliktů, kdy byl nedostatek místa k uložení raněných, byly pro potřeby nemocnice přibírány chodby, jídelna či místnosti, které byly dříve určeny výhradně řádovým bratřím.

Před vypuknutím války s Pruskem navštívila klášter Milosrdných bratří 29. května 1866 c. k. komise, aby zjistila stav a rozsah místností v klášteře. Záznam v tzv. Pamětní knize,²⁹ v níž popisuje události roku 1866 tehdejší převor Avertanus Kolář, informuje o jednání, které bylo vedeno za účelem zajištění zázemí pro budoucí raněné: „Převor byl tázán, kolik nemocných a raněných by mohlo být umístěno. Když všechny místnosti prohlédli, stanovili počet 80. Převor ještě podotkl, že je těžko předem stanovit počet těch, pro které by bylo místo, poněvadž by v případě bitvy v okolí mohlo být použito i chodeb. To bylo c. k. komisí velice radostně přijato; tím více poznámka převorova, že nejen místnosti, nýbrž i pomoc všech bratrů v ošetřování nemocných a raněných je v celém rozsahu k dispozici...“

²⁸ Fröml, F.: Postavení lékárníka v řádu Milosrdných bratří. In: Časopis českých lékárníků, 1995, č. 11.

²⁹ Prothocol über das Closter und Hospital Fratrum Misericordiae bey Sanct. Johann von Nepomuck zu Prossnitz, Státní okresní archiv Prostějov, fond Nemocnice Milosrdných bratří, nezpracované, 2. svazek, 1918 – 1952, str. 367, publikováno in: Jašek, A.: Pamětní spis k 200letému jubileu konventu Milosrdných bratří v Prostějově 1739 – 1939, Prostějov, 1939.

Prothocol über das Closter und Hospital Fratrum Misericordiae bey Sanct. Johann von Nepomuck zu Prossnitz, Státní okresní archiv Prostějov, fond Nemocnice Milosrdných bratří, nezpracované, 2. svazek, 1918 – 1952, str. 367 – 368.

V dobách válečných konfliktů přijímala klášterní nemocnice do své péče nemocné a zraněné bez rozdílu příslušnosti k válčící straně. Záznam z 11. srpna tzv. Pamětní knihy vypovídá:³⁰ „Práce jsme měli mnoho, ale šlo všechno dobře a hladce; zvláště lékaři měli mnoho práce, neboť nejen že u nás leželo 85 raněných, ale i z města přicházeli k převazům. Musím poznamenat, že jak prusští, tak rakousští i sasští důstojníci se k nám chovali velice přívětivě a slušně.“

O tom, že byli Prusové s nemocniční péčí spokojeni, svědčí mimo jiné přípis pruského ministerstva války, který byl adresován převorovi kláštera Milosrdných bratří, Avertanu Kolářovi: „S ohledem na obětavou starostlivost, s jakou bylo s našimi nemocnými a raněnými po delší dobu v lazaretě Milosrdných bratří v Prostějově jednáno, nemůže ministerstvo války jinak než Vaši důstojnosti a p. vrch. lékaři doktoru Sobelovi, jakož i ostatním bratřím u

³⁰ Prothocol über das Closter und Hospital Fratrum Misericordiae bey Sanct. Johann von Nepomuck zu Prossnitz, Státní okresní archiv Prostějov, fond Nemocnice Milosrdných bratří, nezpracované, 2. svazek, 1918 – 1952, str. 390; publikováno in: Jašek, A.: Pamětní spis k 200letému jubileu konventu Milosrdných bratří v Prostějově 1739 – 1939, Prostějov, 1939.

nemocných a raněných zaměstnaným vysloviti nejvřelejší dík a uznání za výtečné služby. Vzhledem ke značným obětem, které ústav v konání svého úkolu přinesl, budiž ministerstvu dovoleno přispěti obnosem 300 tolarů s upřímným přáním všeho dobra a požehnaného působení. O předání uvedené částky postará se naše vyslanectví ve Vídni. (Berlín, 20. října 1866).“³¹

Celkem bylo dle záznamů v tzv. Pamětní knize v době prusko-rakouské války v nemocnici ošetřeno 180 mužů rakouské, pruské a saské národnosti.³²

Areál kláštera Milosrdných bratří řádu sv. Jana z Boha, pohled od jihu, publikováno in: Jašek, A.: Pamětní spis k 200letému jubileu konventu Milosrdných bratří v Prostějově 1739 - 1939, Prostějov, 1990.

Z důvodu nevyhovujících prostor byla v místech rozsáhlé klášterní zahrady realizována v letech 1895 – 1898 přístavba jednopatrového nemocničního pavilonu, který je se severním křídlem původního kláštera propojen spojovacím krčkem. V roce 1900, kdy byl založen nový městský hřbitov, byl zrušen hřbitov klášterní. Upomínkou na něj je dodnes drobná hřbitovní kaple, postavená v roce 1735.

³¹ Jašek, A.: Pamětní spis k 200letému jubileu konventu Milosrdných bratří v Prostějově 1739 – 1939, Prostějov, 1939.

³² Prothocol über das Closter und Hospital Fratrum Misericordiae bey Sanct. Johann von Nepomuck zu Prossnitz, Státní okresní archiv Prostějov, fond Nemocnice Milosrdných bratří, nezpracované, 2. svazek, 1918 – 1952, str. 398.

Klášter Milosrdných bratří řádu sv. Jana z Boha v Prostějově prošel i v následujícím období zatěžkavými zkouškami. Nebyly to jen zmíněné války s Pruskem, či pozdější 1. světová a 2. světová válka, ale rovněž události, spojené s komunistickým režimem. 1. ledna 1949 byla klášterní nemocnice zestátněna, 1. ledna 1950 byla zestátněna rovněž klášterní lékárna. Členové řádu byli donuceni klášter definitivně opustit 16. května 1959. V roce 1959 byl uzavřen kostel sv. Jana Nepomuckého, který byl v roce 1968 krátce otevřen, ale v srpnu po okupaci sovětskou armádou došlo k jeho opětovnému uzavření.³³

Klášter Milosrdných bratří byl po roce 1989 navrácen hospitálskému řádu sv. Jana z Boha Milosrdných bratří v Brně. V současné době je klášterní areál, vyjma kostela, v majetku Arcibiskupství Olomouckého.

Kostel sv. Jana Nepomuckého prochází postupnou obnovou. Bohoslužby, které se v kostele konají, jsou vedeny kněžími z farnosti Povýšení sv. Kříže. Ostatní budovy konventu jsou v současnosti bez využití.

Areál kláštera Milosrdných bratří řádu sv. Jana z Boha, pohled od jihozápadu, publikováno in: Jašek, A.: Pamětní spis k 200letému jubileu konventu Milosrdných bratří v Prostějově 1739 - 1939, Prostějov, 1939.

³³ Kavička, K.: Klášterní kostel sv. Jana Nepomuckého, Velehrad, 2010.

Kláster Milosrdných bratří řádu sv. Jana z Boha je nemovitou kulturní památkou, zapsanou v Ústředním seznamu kulturních památek České republiky. Jde o slohově jednotný soubor barokního kláštera a kostela s pozdější historizující přístavbou nemocnice z let 1895 – 1898. Kostel je dochován s jednotným bohatým sochařským a malířským vybavením ve stylu vrcholného baroka, s rokokovými prvky. Z autorů výzdoby je třeba zmínit především malíře Františka Antonína Šebestu (Sebastiniho), či sochaře Jana Schuberta a Františka Hirnleho,

Barokní areál kláštera byl budovaný od třicátých let 18. století do roku 1755 (vysvěcen kostel); autorství projektu není jednoznačně objasněné. Přístavba nemocnice (nemocniční pavilón) byla realizována v letech 1895 – 1898. Barokní kříž, umístěný poblíž; vstupu do kostela, pochází z 3. čtvrtiny 18. století, autor neznámý.

Součástí areálu kláštera je rovněž klášterní zahrada s hřbitovní kaplí³⁴ a kamenným křížem.

Popis stavby

„Kláster tvoří spolu s kostelem jeden architektonický celek, jeho tři křídla obklopují rajský dvůr ze strany jižní, východní a severní, zatímco kostel jej uzavírá ze západní strany. Jižní křídlo s průčelím do Svatoplukovy ulice je protaženo východním směrem o výběžek s průjezdem do druhého dvora, kde je přístup k bývalé nemocnici. Půdorys tohoto jižního křídla je zalomen do tvaru písmene L a navazuje na něj o něco nižší, avšak rovněž patrová budova, která zřejmě již od počátku patřila k hospodářskému zázemí kláštera. Střechy kláštera jsou valbové, kryté pálenou taškou. Nad průčelím do Svatoplukovy ulice jsou ve střeše pravidelně rozmístěné vikýře s kruhovými okénky a volutovými ušima, zakončené půlkruhově vzepjatou římsou. Průčelí do Svatoplukovy ulice má v obou podlažích celkem 13 okenních os, z toho dvě krajní osy, přiléhající ke kostelu, patří kapli sv. Kříže. 2. okenní osa má místo oken v přízemí a v patře jen jedno větší okno, osvětlující prostor kaple; je zaklenuté stlačeným obloukem. Ostatní okna jsou pravoúhlá, s profilovanými šambránami s klenákem a s parapetní římsou. V přízemí v 8. ose zleva je vstupní portál, ve 12. ose je vjezd do druhého dvora. Fasáda je členěna lizénovými rámy, soklem a profilovanou korunní římsou. Portál je pravoúhlý, má profilovanou šambránu s ušima. Po stranách portálu jsou na koso postavené polopilíře, členěné vpadlinami, završené hlavicemi s mušlemi a volutami. Pilíře nesou úseky kladí s profilovanou římsou, na ní je na každé straně umístěna dekorativní váza. V ose nad portálem

³⁴ Kaple pochází z roku 1735. Klášterní hřbitov byl zrušen se vznikem nového městského hřbitova v Prostějově v roce 1900. In: Fröml, F.: Postavení lékárníka v řádu Milosrdných bratří, Časopis českých lékárníků, 1995, č. 11.

je situovaná půlkruhově zakončená nika, zaklenutá konchou, lemovaná profilovanou šambránou, v ní je umístěna socha patrona kláštera sv. Jana z Boha s nemocným, kterého v ochranném gestu halí do pláště. Pod nikou je parapetní římsa, nad nikou je uplatněný klenák s penízky a zalomená, segmentově vzepjatá římsa. Vjezd do dvora je půlkruhově zaklenutý, lemovaný šambránou s klenákem.

Dispozice všech tří křídel je obdobná – ze strany vnitřního dvora je chodba, z ní jsou přístupné jednotlivé místnosti, řazené za sebou. Za hlavním vstupem s portálem je předsíň, zaklenutá plackou s malbou Božího oka a s rokajovými ornamenty v rozích, na třech stěnách jsou figurální malby s náměty milosrdenství, nad vstupem je freska, zobrazující sv. Jana z Boha, ošetřujícího nemocného. Chodby v přízemí jsou zaklenuty plackami do dvojitých pasů, místnosti v přízemí jsou vesměs klenuté. Prostory napravo od vstupu byly využívány jako lékárna – na klenbách jsou malby svatých a symbolů řádu Milosrdných bratří – granátového jablka s křížem. Klenby jsou klášterní a neckové. Nejbohatší výzdoba je v klášterním refektáři v severním křídle kláštera – velká místnost, zaklenutá třemi plackami do pasů, má ve štukových zrcadlech nástropní malby: Nasycení proroka Eliáše, Hagar na poušti a Daniel v jámě lvové. Velká malba Svatba v Káni Galilejské je na východní stěně, nade dveřmi je malba Panny Marie Ochránitelky (malby Františka Antonína Šebesty (Sebastiniho) byly roku 1777 zabitelné vápnem, v roce 1890 byly odkryty a přemalovány olejem). Volné plochy klenby jsou pokryty štukovou výzdobou s rokajovými motivy, stuhami, květy, květinovými rohy atd. Schodiště do patra je v jižním křídle dále vlevo od vstupní části, další dvě schodiště jsou v severovýchodním rohu, kde je i napojení na později přistavěnou budovu nemocnice honosným dvouramenným, bohatě plasticky zdobeným, schodištěm se dvěma kandelábry. Prostory v patře jsou plochostropé, některé se štukovými zrcadly či s fabiony. V severním křídle je vestavěn výtah, nutný pro provoz domova důchodců, ve všech křídlech jsou zřízena hygienická zařízení. Okenní výplně jsou až na výjimky novodobé, zachovány jsou některé původní dveře se zárubněmi. Severní a východní křídlo je podsklepené, přístup do sklepů je zvenčí ze severovýchodního nároží. Pod severním křídlem je v celé délce valeně zaklenutý prostor, předělený příčkami na menší místnosti. Podobně je tomu u východního křídla, v jeho jižní části byl zřízen kryt civilní obrany se zvláštním vstupem na východní straně objektu. Krovky jsou tradiční dřevěné konstrukce s hambalky, ležatou stolicí, sloupky ve středové rovině a šikmým zavětrováním v rovině střechy. Půdorys jižního křídla kláštera je zalomen do tvaru písmene L; na jižní křídlo navazuje o něco nižší, avšak rovněž patrová budova, která zřejmě již od počátku patřila k hospodářskému zázemí kláštera. Přízemní křídlo, navazující směrem

severním, je stavbou protáhlého obdélného půdorysu s pultovou střechou, krytou pálenou taškou.

Jednolodní neorientovaný kostel sv. Jana Nepomuckého obdélného půdorysu tvoří svou hmotou západní stranu klášterního areálu. Je krytý sedlovou střechou. Závěr kněžiště je pravoúhlý (nároží jsou zaoblena), na něj navazuje nižší hmota sakristie s valbovou střechou. Kostel má dvě hranolové věže, jednu nad průčelím a druhou menší, situovanou nezvykle při závěru kostela. Věže mají shodně tvarované jehlancové dvoustupňové střechy, nad průčelím střechu završuje dvojitý kříž, nad závěrem je makovice s křížem. Průčelí je symetrické se třemi okenními osami, členěné vysokým pilastrovým řádem a mohutnou profilovanou korunní římsou, která obíhá celý kostel. Vstupní pravoúhlý portál je osově umístěný; je lemovaný šambránou s klenákem, po stranách jsou na koso postavené pilastry s motivem pletence a pásky, před nimi jsou na každé straně dva kanelované sloupy s kompozitními hlavicemi, na kterých spočívá rovné kladí s vyloženou římsou; na římsě jsou krátké úseky rozeklaného frontonu. Po stranách portálu je v přízemí na každé straně jedno menší okno, zaklenuté stlačeným obloukem s profilovanou šambránou s klenákem, přecházejícím až k zalomené, obloukově vzepjaté nadokenní římsě. Nad nimi a nad portálem jsou převýšená okna, zakončená stejně jako okna v přízemí. Nad korunní římsou je nad střední částí umístěn trojúhelníkový fronton, nad ním štít s volutovými křídly, v jehož středu vybíhá věž kostela. Věž má nároží zvýrazněna pilastry s kompozitními hlavicemi, které nesou vysazenou profilovanou římsu; ze tří stran je prolomena pravoúhlým oknem, nad nímž je umístěn ciferník hodin. Boční západní fasáda kostela má pět okenních os, z toho čtyři v lodi, jednu v presbytáři, jedna krajní okenní osa v lodi je slepá. Okna jsou stejného tvaru jako velká okna na průčelí, mají jen jednodušší výzdobu – užší šambrány s klenákem, bez nadokenní římsy. Fasáda je členěna lizénami. Obdobná je fasáda východní, obrácená do dvora kláštera.

Interiér kostela se vyznačuje slohově jednotnou malířskou a sochařskou výzdobou. Prostor je členěn mohutnými přízедními pilíři, zdobenými pilastry s kompozitními hlavicemi a zakončenými vysazenou profilovanou římsou. Pilíře nesou dvojice pasů, do nichž je v lodi sklenuta placková klenba ve třech velkých a jednom menším poli (přechod k užšímu presbytáři), odděleném jen jedním pasem. Presbytář je zaklenut jedním polem plackové klenby, stejná klenba je i nad kruchtou s varhanami. Kruhta s plným zábradlím je podklenuta jedním obloukem valené klenby. Po obou stranách presbytáře jsou oratoře s bohatě vyřezávaným, prostorově prohýbaným zábradlím s rokokovými motivy.

Nástrovní malby pokrývají všechny klenby v kostele a sestupují i na stěny. Ústředním námětem je oslava patrona kostela – sv. Jana Nepomuckého. Nad kruchtou je motiv andělů, hrajících na hudební nástroje, na podklenutí krucht jsou andělé v oblacích. V prvním poli od vstupu do lodi kostela je zobrazena Zpověď královny Žofie, v dalším poli je Janův výslech u krále Václava IV., ve 3. poli Smrt sv. Jana, v kněžišti Oslava Janova na nebesích.

Za hlavním oltářem přes klenutou chodbu je vstup do sakristie s neckovou klenbou s lunetami. Klenbu v sakristii pokrývá nástrovní malba Oslava jména Ježíšova.

Za vstupem do kostela na epištolní straně je prostor kaple sv. Kříže.³⁵ Kaple má přibližně čtvercový půdorys, je zaklenuta plackou do pasů, podepřených pilíři v rozích. Kaple má malou kruchtou, nesenou valenou klenbou, s balustrovým zábradlím. V kapli sv. Kříže je na klenbě zobrazeno Zmrtvýchvstání Krista.

Za vstupem na evangelijní straně kostela je situovaná malá výklenková kaple sv. Maří Magdalény.

Rozlehlá jednopatrová zděná omítaná s t a v b a n e m o c n i c e, realizovaná na pozemku bývalé zahrady, je protáhlého obdélného půdorysu se třemi rizality na každé z delších stran; s budovou původního kláštera je tento tzv. nemocniční pavilón propojen spojovacím krčkem. Střechy jsou valbové a sedlové. Východní fasáda má v patře dvě okenní osy ve spojovacím krčku, dále 3 (rizalit) + 4 + 1 (střední rizalit) + 4 + 4 (rizalit) + 1 okenní osu; na severní straně je novodobý přístavek výtahu. Západní fasáda opakuje schéma východní fasády, jen střední rizalit je objemnější (v každé ze tří stran má tři okenní osy) a rizalit (první od jihu) uplatňuje 4 okenní osy. Fasády jsou řešeny v historizujícím tvarosloví, přízemí je bosované, oddělené kordonovou římsou, patro má plochy členěné pásovou rustikou, mezi okny jsou dvojice pilastrů; fasádu završuje vysazená profilovaná korunní římsa. Okna jsou velká, pravouhlá s novodobými výplněmi. Okna mají profilované šambrány, nadokenní římsy se stylizovanými klenáky a parapetní římsy, v přízemí jen jednodušší šambrány a podokenní římsy. Některé okenní a dveřní otvory jsou účelově přebudovány bez ohledu na architektonické tvarosloví. V přízemí se střídají segmentové valené klenby se segmentovými klenbami do traverz, v patře jsou místnosti plochostropé. Na severním a jižním konci budovy jsou schodiště, z toho jižní schodiště má kamenné stupně a litinové ozdobné zábradlí.

³⁵ Kaple sv. Kříže byla patrně původně zasvěcena sv. Barboře – viz inventář z roku 1757, uložený v Moravském zemském archivu v Brně. In: Filip, A.: Klášter Milosrdných bratří – vrcholné dílo prostějovské barokní architektury (Zpravodaj Muzea Prostějovska v Prostějově, 1/90, Prostějov, 1990, s. 34, pozn. 37).

Chodbou a schodištěm v patře je objekt propojen s budovou původního kláštera. Na průčelní fasádě je osazena pamětní deska herce a přítele Josefa Kajetána Tyla – Františka Krumlovského, který v bývalé nemocnici zemřel.

V blízkosti vstupu do kostela sv. Jana Nepomuckého je umístěn k a m e n n ý k ř í ž s korpusem Ukřižovaného Krista. Na odstupňovaném soklu je osazena dvoudílná hranolová část podstavce, která je v patě dolní části rozšířená a zdobená reliéfními rokajovými kartušemi s vytesanými rámy, situovanými na třech stranách. Předělem částí podstavce je vyložena římsa, obíhající po celém obvodu. Zúžená horní část podstavce je pojednána reliéfy pletence a v dolní části reliéfy Panny Marie Bolestné, sv. Jana Evangelisty a sv. Veroniky. Každý z jmenovaných reliéfů je umístěn samostatně na jedné ze stran horní části podstavce, při jeho patě. Vlastní kamenný kříž má ramena tvaru liliového květu. Tělo Krista je plně plastické, paže jsou podané téměř ve vodorovné poloze, hlava je skloněna k pravému rameni, bederní rouška je uvázána u pravého boku, nohy jsou pokrčeny a v oblasti nártů přibity jedním hřebem. Nad hlavou Krista je umístěný nápisový štítek s titulaturou: IN/RI.³⁶

³⁶ Orálková, I. (ed.) a kol. autorů: Soupis nemovitých kulturních památek okresu Prostějov, Olomouc, 2012.